

Social Work & Education

©SW&E, 2017

Lyudmila Romanovska
*Doktor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Department of Social
Work and Social Education,
Khmelnitsky National University*

Людмила Романовська,
*доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціальної роботи
і соціальної педагогіки
Хмельницький національний
університет*

*Khmelnitsky, Ukraine
м. Хмельницький, Україна
lroman@online.ua*

*Received: March 19, 2017
1st Revision: May 29, 2017
Accepted: June 12, 2017*

Romanovska, L. (2017) The essential characteristics of sociocultural competence of social workers, *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 1., pp 41-47.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано соціокультурну компетентність соціального працівника як компоненту професійної компетентності. Зазначено, що у науково-педагогічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «соціокультурна компетентність». Дано узагальнене визначення соціокультурної компетентності соціального працівника: це особистісна характеристика фахівця в галузі соціальної роботи, що полягає в наявності об'єктивних уявлень і знань про різні культури, і реалізується через практичні вміння та навички, які дозволяють успішно виконувати професійні завдання. Обґрунтовано значення соціокультурної компетентності як необхідної передумови готовності фахівця із соціальної роботи до професійної діяльності. Виокремлено два аспекти соціокультурної компетентності соціального працівника: індивідуальний та інституційний. Окреслено основні труднощі формування соціокультурної компетентності фахівця: нерозуміння сутності компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки, структури і змісту соціокультурної компетентності; відсутність досвіду використання конкретних соціальних/соціально-педагогічних технологій для цілеспрямованої роботи з формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; відсутність контрольно-діагностичного інструментарію та критеріїв для оцінювання рівня розвитку як загальних, так і соціокультурних компетенцій фахівця.

Ключові слова: соціальний працівник; професійна компетентність; соціокультурна компетентність соціального працівника; структура соціокультурної компетентності; компоненти соціокультурної компетентності.

Вступ

Професійна компетентність соціального працівника – специфічна інтегративна особистісна характеристика фахівця, необхідна для ефективного виконання різних видів соціальної роботи, яка включає соціальні, спеціальні, технологічні та організаційно-управлінські компетенції. У структуру професійної компетентності фахівця із соціальної роботи можуть бути включені особистісна, спеціальна, комунікативна, соціальна, правова, технологічна компетентності. При цьому власне соціальна компетентність має складну структуру, яка поєднує лінгвістичний, комунікативний, інформаційний, соціокультурний та інші компоненти (Мишанина Ж.Ю., 2010).

Формування соціокультурної компетентності соціальних працівників набуває особливої актуальності в умовах трансформації сучасного соціуму, його перманентного ускладнення та диверсифікації в соціальному та культурному плані. Можна стверджувати, що існує гостре протиріччя між нагальною потребою суспільства у соціальних працівниках, готових до роботи у нових соціокультурних реаліях, з одного боку, і недостатньою розробленістю наукових засад формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, змісту, форм і методів такої підготовки в системі професійної освіти, з іншого.

Різні аспекти соціокультурної компетентності фахівців різного профілю вивчали як зарубіжні (Д. Ікеда, А. Маслоу, Ж. Мішанина, Ю. Мель, І. Пантюк, К. Роджерс, А. Флієр), так і вітчизняні науковці (Л. Гончаренко, Н. Євтух, Н. Миропольська, А. Ручка, В. Семиченко, Л. Чумак, Н. Цимбалюк, Н. Шульга та інші).

Зростання зацікавленості соціокультурною компетентністю фахівців різного профілю підтверджують міжнародні на вітчизняні нормативно-правові акти, які толерують ідеї полікультурності: Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, Декларація прав людей, які належать до національних або етнічних, релігійних або мовних меншин, Декларація ЮНЕСКО про раси й расові забобони, Європейська конвенція про права людини, Віденська декларація, Афінська декларація «Міжкультурна освіта: управління різномірністю, зміцнення демократії», Закон України про освіту, Національна доктрина розвитку освіти, Державний стандарт базової та повної середньої освіти, Закон про позашкільну освіту, Закон про вищу освіту, Концепція гуманітарної освіти тощо.

Попри це назріла нагальна необхідність в істотному підвищенні рівня соціокультурної компетентності як важливого компонента професійної компетентності фахівця соціальної сфери в умовах тенденції до культурної поліваріативності середовища професійного втручання..

Мета статті: проаналізувати соціокультурну компетентність фахівця із соціальної роботи як складову його професійної компетентності.

Для розв'язання поставленої мети було застосовано метод теоретичного аналізу наукових джерел, синтезу та узагальнення даних.

Основна частина

У сучасних умовах при вивченні проблем якості професійної освіти все частіше ставиться питання про використання компетентнісного підходу до підготовки фахівців. Формування різного роду компетенцій набуває особливої значущості і при підготовці фахівців із соціальної роботи, а також сприяє розробці діагностичних критеріїв якості соціальної освіти. При цьому перелік компетентностей соціального працівника зазнає нової ідентифікації, що відображає мінливі потреби суспільства і запити роботодавців.

Зважаючи на комплексний характер професійної діяльності соціального працівника й акцентуючи увагу на найважливіших знаннях, цінностях і уміннях, що є основою практики соціальної роботи, можна виділити такі **види компетентностей фахівця соціальної роботи:**

1) етична компетентність, яка пов'язана з формуванням у соціального працівника особистісних якостей, ідеалів, цінностей і норм поведінки щодо колег, клієнтів і суспільства в цілому, що відображають сутність професії. Етична компетентність розвиває моральні зобов'язання і визначає вибір моделей поведінки фахівцем відповідно до етичних принципів, коли мова йде про такі проблеми як: відстоювання інтересів клієнта соціальної служби, особиста відповідальність соціального працівника за небажані для клієнта і суспільства наслідки діяльності останнього, повагу прав клієнта на прийняття самостійних рішень, конфіденційність у взаєминах з клієнтом тощо. Усі ці моменти мають бути закріплені у професійно-етичному кодексі соціального працівника;

2) психологічна компетентність, що передбачає емоційну стійкість, емпатійність соціального працівника, а також здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими в системі міжособистісних відносин, вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно визначати персональні особливості та емоційні стани інших людей, демонструючи цим високий рівень емоційного інтелекту, вибирати адекватні способи взаємодії з клієнтами і колегами та реалізувати ці способи у процесі професійної діяльності;

3) соціокультурна (культурологічна, етнокультурна) компетентність, яку ще іноді називають контекстуальною, і яка вимагає від фахівця розуміння особливостей соціокультурного середовища, в якому здійснюється соціальна робота. Соціокультурна компетентність соціального працівника передбачає знання культурних цінностей, установок, технологій соціокультурної діяльності і вміння використовувати ці знання у повсякденній практичній діяльності (Пантюк І.В., 2011, с. 28-30).

Попри відсутність єдиного підходу до визначення поняття, соціокультурна компетентність у науково-педагогічній та соціологічній літературі все частіше характеризується сформованістю у фахівця толерантності та відкритості до культурних особливостей соціуму, умінням спеціаліста мобілізувати свій досвід і здібності на пошук, обробку і застосування соціокультурної інформації в конкретній ситуації для вирішення конкретних професійних проблем міжкультурного спілкування. Слід визнати, що соціокультурна компетентність як наукова категорія ще знаходиться у стадії розробки і не має остаточного формулювання, тому необхідні дослідження, які б дозволили конкретизувати

дане поняття і визначити його місце і значення у системі професійної освіти в цілому (Чумак Л.В., 2013, с. 63).

Узагальнюючи існуючі підходи до визначення соціокультурної компетентності (І. Закір'янова, В. Сафонова, А. Флієр, А. Шахрай), зазначимо, що соціокультурна компетентність фахівця означає насамперед його відносно достатній ступінь соціалізованості та культурного включення в середовище проживання або професійної діяльності, що дозволяє вільно розуміти, використовувати і варіативно інтерпретувати усю сукупність загальних (неспеціальних) та фахових (спеціальних) знань, які визначають норму загальносоціальної ерудованості індивіда в даному середовищі, сукупність правил, зразків, законів, звичаїв, заборон, поведінкових установок та інших регулятивів поведінки, вербальних і невербальних навичок комунікації, систему загальноприйнятих символів, знаків, умовностей, світоглядних установок, ідеологічних і ціннісних орієнтацій, безпосередніх оцінок, соціальних і релігійних ієрархій тощо. Соціокультурна компетентність особистості може бути охарактеризована і як певного роду сукупність параметрів її соціальної адекватності (відповідності) середовищу проживання чи професійної діяльності, і як ідеальна форма прояву цієї адекватності.

У складному феномені соціокультурної компетентності можна виділити принаймні *чотири структурні складові*:

— компетентність щодо інституційних норм соціальної організації – основних соціальних, економічних, політичних, правових і конфесійних інститутів;

— компетентність щодо конвенціональних норм соціальної та культурної регуляції – національних і класових традицій, пануючої моралі, світогляду, цінностей та оціночних критеріїв, норм етикету, звичаїв, обрядів, обізнаності в соціальних і гуманітарних галузях;

— компетентність щодо тимчасових, але при цьому соціально значимих зразків суспільного престижу – моди, іміджу, стилю, символів, регалій, атрибутів, соціальних статусів, інтелектуальних цінностей та естетичних вподобань;

— компетентність, яка виявляється у повному і вільному володінні засобами соціальної комунікації (розмовним і професійним, усним і писемним мовленням, жаргонізмами і сленгом, поширеним у даному соціумі, етикетом, релігійною, соціальною та етнічною символікою, семантикою атрибутики престижності тощо (Флієр А.Я., 2000, с. 151-165).

Таким чином, соціокультурна компетентність фахівця із соціальної роботи включає когнітивний, комунікативний, аксіологічний і діяльнісний компоненти. При цьому в кожен із зазначених компонентів входять різні соціокультурні компетенції: засвоєні фахівцем основні моральні цінності світової та національної культурної спадщини, інтелектуальний потенціал, позитивний світогляд, розвинені навички конструктивної взаємодії в соціумі, здатність активно формувати себе в культурному та дозвіллевому середовищі (Чумак Л.В., 2013, с. 62-66).

М. Доэл и С. Шадлоу у своїй праці «Практика соціальної роботи» (Доэл М., Шадлоу С., 1995) виділяють два аспекти соціокультурної компетентності соціального працівника: індивідуальний та інституційний.

Індивідуальна компетентність – це розуміння соціальним працівником особливостей культури (як власної, так і культури клієнта) та її впливу на психологічні, екзистенційні, світоглядні, соціальні характеристики, на праксеологічну та поведінково-когнітивну організацію соціуму. Соціальні працівники зобов'язані розуміти сутність та основні етапи культурної адаптації, усвідомлювати особистісні та культурні характеристики, які поглиблюють або фасилітують зіткнення індивіда чи групи з новим соціокультурним середовищем, уміти виявити застарілі культурні установки та стереотипи і допомогти клієнту подолати культурні бар'єри, сприяти у прийнятті та засвоєнні нових моделей поведінки, подолати, якщо це необхідно, реакцію відторгнення нових культурних цінностей і традицій тощо.

Таким чином, соціокультурна компетентність соціального працівника – це особистісна характеристика фахівця в галузі соціальної роботи, що виявляється в наявності сукупності об'єктивних уявлень і знань про різні культури, що реалізується через практичні вміння та навички, які дозволяють успішно виконувати професійні завдання, що вимагають наявності даного виду компетентності. Соціокультурна компетентність є одним із структурних компонентів професійної компетентності фахівця соціальної роботи та необхідною передумовою його готовності до професійної діяльності (Пантук І.В., 2011).

До основних труднощів формування соціокультурної компетентності фахівця можемо віднести: нерозуміння сутності компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки, структури і змісту соціокультурної компетентності; відсутність досвіду використання конкретних соціальних/соціально-педагогічних технологій для цілеспрямованої роботи з формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; відсутність контрольно-діагностичного інструментарію та критеріїв для визначення рівня розвитку як загальних, так і соціокультурних компетенцій фахівця (Гацуцын В.В., 2016).

Висновки та перспективи подальших досліджень

Соціокультурна компетентність соціального працівника є не просто засобом адаптації в полікультурному середовищі, а нарівні з іншими професійними знаннями в галузі соціальної роботи виступає запорукою успішної роботи з клієнтом.

Подальші напрями наукових досліджень ми вбачаємо у розробці психолого-педагогічного та технологічного інструментарію формування соціокультурної компетентності фахівців різного профілю, вивченні й узагальненні зарубіжного досвіду формування соціокультурної компетентності фахівців із соціальної роботи.

Література

Гацуцын В.В. Развитие социокультурной компетентности будущих социальных работников в условиях образовательного учреждения посредством использования организационно-методической модели / В.В. Гацуцын. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://beliro.ru/wp-content/uploads/2015/11/opyt-gacucyn-19.01.2016.docx>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

Доэл М., Шадлоу С. Практика социальной работы. Пер. с англ. под ред. Б.Ю.Шапиро / Доэл М., Шадлоу С. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 236 с.

Мишанина Ж.Ю. Формирование социокультурной компетентности будущих специалистов по социальной работе с семьей. Дис. канд. пед.наук: 13. 00.08. – Калининград, 2010. – 259 с.

Пантюк И.В. Профессиональные компетенции специалиста по социальной работе: Учебное пособие/ И.В. Пантюк. – Мн., 2011. – 304 с.

Флиер А.Я. Культурная компетентность личности: между проблемами образования и национальной политикой / А.Я.Флиер // Общественные науки и современность. – 2000. –№ 2. – С. 151-165.

Чумак Л.В. Социокультурная компетентность личности: научная интерпретация / Л.В. Чумак // Социальная работа в России: тенденции и перспективы. Сборник материалов II Международной научно-практической конференции. Часть 1. – Таганрог: Изд-ль А.Н. Ступин, 2013. – С. 62-66.

THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF SOCIAL WORKERS

*Lyudmila Romanovska, Doktor of Pedagogical Sciences, Professor,
Department of Social Work and Social Education, Khmelnytsky National
University, Khmelnytsky, Ukraine, lroman@online.ua*

Abstract. The article analyzes the socio-cultural competence as a part of a social worker's professional competence. It is noted that the scientific and pedagogical literature there is not uniform approach to the definition of «socio-cultural competence». It was generalized definition of socio-cultural competence of social workers: it is social worker's personal characteristics that reflected in the presence of objective ideas and knowledge of different cultures, which is implemented through practical skills that can successfully to perform professional tasks. It was found socio-cultural competence as a social worker's prerequisite for its readiness to professional activity. There are two aspects of socio-cultural competence of social worker: individual and institutional. The basic difficulty of development of socio-cultural competence was defined: a lack of understanding of the essence of competency approach in training, structure and content of socio-cultural competence; lack of experience to use the specific social/socio-pedagogical technologies for focused work on forming socio-cultural competence of future social workers; lack of diagnostic and control tools and criteria for diagnosing the level of both general and socio-cultural competence of specialist.

Keywords: social worker; professional competence; social worker's socio-cultural competence; the structure of socio-cultural competence; components of socio-cultural competence.

References

Gatsutsyn V.V. Development of the socio-cultural competence of future social workers in the conditions of an educational institution through the use of an organizational-methodical model / V.V. Gatsutsyn. [Electronic resource]. – Access mode: <https://beliro.ru/wp-content/uploads/2015/11/opyt-gacucyn-19.01.2016.docx>.

Doel M., Shadlow S. The practice of social work. Ed. by Y. Shapiro / Doel M., Shadlow S. – M.: Aspect Press, 1995. – 236 p.

Mishanina Z.Y. Formation of the socio-cultural competence of future specialists in social work with the family. Dis. D.Ph.: 13. 00.08. – Kaliningrad, 2010. – 259 p.

Pantyuk I.V. Professional competencies of the specialist in social work: Textbook / I.V. Pantyuk. – Minsk, 2011. – 304 p.

Flier A.Y. Cultural competence of the individual: between the problems of training and national politics / A.Y. Flier // Social Sciences and Modernity. – 2000. – № 2. – P. 151-165.

Chumak L.V. Socio-cultural competence of the individual: scientific interpretation / L.V. Chumak // Social Work in Russia: Trends and Perspectives. Collection of materials of the II International Scientific and Practical Conference. Part 1. – Taganrog, 2013. – P. 62-66.

